

پی ریزی و راه اندازی تعاونی های بیمه، راهکاری کارساز برای توسعه بیمه در ایران

تألیف: دکتر جان علی محمود صالحی^۱

۱. "تعاون" یا "همیاری" در معنای ویژه آن عبارت است از تمرکز، ساماندهی و سامانگری کار و کوشش افراد و ابزار و وسایل آنان در کانون یا سازمانی مرکب از هم‌دردان و هم‌نیازان به منظور تأمین و رفع احتیاج‌های مشترک آنان.
۲. "تعاونی بیمه": نوعی شرکت تعاونی است که از پیوند و تلفیق اصول تعاونی‌ها و اصول و ضوابط بیمه و بیمه‌گری به خدمت رسانی و رفع نیازهای بیمه‌ای اعضا به بهای مناسب می‌پردازد.
۳. "تضمین اجتماعی": تمام افراد جامعه بر پایه "اصل موازنه حق و تکلیف" و "اصل عدالت و دادگری" به اعتبار حقمندی فطری خود از انواع حقوق انسانی بهره‌مندند مانند: حق حیات، حق سلامت و بهداشت، حق ایمنی و آزادی، حق فرهنگ، حق تأمین در برابر خطرها (حوادث و بیماری‌ها و آسیب‌ها)، وظیفه بنیادی و اساسی دولت‌ها و دولت‌مردان، تضمین و تأمین این حقوق انسانی و تهیه و تدارک زمینه و منابع مالی تحقق برنامه رفاه و آسایش مادی و معنوی همه افراد ملت است که امروزه به "تضمین اجتماعی" یا ضمانت ملی تعبیر می‌شود. تهیه و اجرای برنامه "تأمین اجتماعی" و توسعه بیمه‌های اجتماعی و بازرگانی، بخشی از این استراتژی ملی و جهانی است.

مقدمه

پدیده خطر (ریسک) بخشی از ساختار طبیعت و جوامع انسانی، به ویژه جامعه‌های صنعتی است که در همه جای کره خاکی با تواترها و تفاوت‌هایی وجود دارد و زندگی و آسایش انسان‌ها را تهدید می‌کند. برای رویارویی با خطرها، تدبیرهای مهم عبارتند از:

۱. پیشگیری از وقوع خطرها که موجب نجات جان و مال انسان‌ها و دارایی‌های ملی می‌شود.
۲. انواع تعاون و همیاری و پس انداز و بیمه که در این میان "تدبیر بیمه و تأمین" به منظور جبران خسارت‌ها و تأمین و تجدید سرمایه برای روزهای دشوار و رفع نیازمندی‌ها نقشی کارساز دارد. به این ترتیب که چگونگی گسترش انواع بیمه‌های بازرگانی و اجتماعی تأثیری تعیین کننده در تغییر و بهبود شرایط اجتماعی و اقتصادی جامعه و حفظ تعادل مالی فرد و خانواده داشته و دارد و از سقوط و فروافتادن آنها در فقر و فساد جلوگیری می‌کند.

قانون بیمه، مصوب ۱۳۱۶، قانون بیمه اجباری حوادث رانندگی (بیمه شخص ثالث)، مصوب دی ماه ۱۳۴۷، قانون تأمین اجتماعی، مصوب سال ۱۳۵۴ و قانون تأسیس بیمه مرکزی ایران و بیمه‌گری، مصوب ۱۳۵۰ و قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، همگی دربرگیرنده اصول و ضوابطی استوار درخصوص گسترش و فراگیری انواع بیمه و تأمین‌اند. شایان توجه است که اصل بیست و نهم قانون اساسی برخورداری و بهرمندی از تأمین اجتماعی (و بیمه) را "حق همگانی" افراد ملت و شهروندان می‌داند که خود گامی بلند در تدارک و تحقق بخشی از اصل تأمین اجتماعی است. تصریح و تأکید این اصول در قانون‌های ما، زمینه و پایگاه حقوقی و قانونی را برای رویش، گسترش، پویا و فراگیری انواع بیمه و تأمین فراهم ساخته است. با این‌همه، متأسفانه هنوز تعداد زیادی (حدود یک سوم جمعیت کشور) از مزایای نعمت و حمایت بیمه‌ای در برابر خطرها (حوادث و بیماری‌ها) استفاده نمی‌کنند و در این میان گروه‌ها و لایه‌های اجتماعی کم‌درآمد جامعه از استفاده از "حق همگانی" بیمه و تأمین (تصریح شده در قانون اساسی) محروم اند ...

نگارنده به سائقه و انگیزه سابقه مطالعاتی خود در این زمینه به تشویق دکتر احمد گرانمایه، رئیس کل وقت بیمه مرکزی ایران در سال‌های ۱۳۷۱ و ۱۳۷۷ از طریق دانشکده مدیریت دانشگاه تهران

کوشش داشته است که از پیوند و تلفیق اصول و ضوابط حاکم بر شرکتهای تعاونی و اصول و ضوابط بیمه‌گری، شالوده ای برای تأیید و راه اندازی تعاونی های بیمه فراهم سازد. به همین جهت نخست به بیان اصول تعاونی‌ها و پس از آن به اصول بیمه و بیمه‌گری اشاره می‌کنیم ولی پیش از آن جا دارد اشاره کنم که به طور کلی سازمان‌ها و نهادهایی که برای حل مشکل توسعه و فراگیری بیمه و تأمین در ایران وجود دارند عبارتند از:

۱. شرکتهای بیمه بازگانی (دولتی و خصوصی) که به عرضه و فروش انواع بیمه های اشخاص، بیمه‌های مسئولیت مدنی و بیمه های اموال و دارایی ها اشتغال دارند و با نظارت بیمه مرکزی ایران فعالیت می‌کنند؛

۲. سازمان تأمین اجتماعی و سازمان خدمات درمانی؛

۳. سازمان‌های ویژه تأمین نیروهای مسلح و پدافندی؛

۴. سازمان‌های امداد و حمایت از قشرهای کم‌درآمد و آسیب پذیر جامعه و

۵. صندوق بیمه محصولات کشاورزی و دامی.

در این میان جای یک نهاد اجتماعی در زمینه حمایت بیمه‌ای خالی است و آن "تعاونی های بیمه" است که می تواند نقش کارسازی در توسعه بیمه در کشور ما ایفا کند. برای تحقق این منظور ما به طرح اصول تعاونی‌ها و بیمه‌ها می پردازیم و از پیوند و تلفیق آنها سخن خواهیم گفت.

اصول و انواع تعاونی‌ها:

الف) اصول و بنیادهای همادین و پذیرفته شده جهانی تعاونی ها که توسط "اتحادیه بین المللی تعاون" تصویب شده عبارتند از:

۱. اصل آزادی عضویت (بدون محدودیت و تبعیض های اجتماعی، نژادی، جنسی، مذهبی و

سیاسی در عضو شدن در تعاونی ها و اختیار بیرون آمدن از تعاونی‌ها)

۲. اصل اداره کردن و مدیریت دموکراتیک: معنای سیستم مدیریت و سامانگری دموکراتیک این

است که تمام اعضای شرکت تعاونی به طور برابر و مساوی در اداره امور شرکت خود همکاری

و مشارکت دارند و حق رأی آنان بدون توجه به تعداد سهام آنهاست (هر عضو فقط یک رأی

دارد).

۳. اصل محدود بودن سود سهام: پرداخت سود سهام محدود است و جنبه سوداگری ندارد.

۴. اصل تقسیم مازاد برگشتی: درآمد سالانه شرکت پس از کسر سود سهام، بخشی از آن صرف سرمایه احتیاطی و اندوخته‌ها و حساب‌های آموزشی و رفاهی می‌شود.^۱

ب) انواع تعاونی: بر پایه قانون مصوب سال ۱۳۶۹، ۱۲ نوع شرکت تعاونی نام برده شده است که در میان آنها نامی از شرکت تعاونی بیمه دیده نمی‌شود. همچنین در قانون تأسیس بیمه مرکزی ایران و بیمه‌گری، مصوب سال ۱۳۵۰ نیز نامی یا اشاره‌ای به امکان تأسیس تعاونی بیمه مشاهده نمی‌شود. بنابراین جای تأسیس و فعالیت "تعاونی‌های بیمه" در سیستم‌های بیمه و تعاون در کشور ما خالی است.

پ) اهداف و اصول قانون تعاون مصوب سال ۱۳۶۹ شامل: ایجاد اشتغال، قراردادن وسایل کار در اختیار افراد کم درآمد، پیشگیری از تمرکز و تراکم ثروت در دست عده‌ای معین و محدود می‌شود. قرار گرفتن مدیریت و سرمایه و منافع حاصل از فعالیت‌های تعاونی در اختیار نیروی کار (اعضای تعاونی‌ها)، توسعه و تحکیم مشارکت و تعاون عمومی بین همه مردم، پیشگیری از انحصار و احتکار و تورم و اضرار به غیر. نتیجه و حاصل اجرای این اصول عبارتند از گسترش نهضت تعاونی در ایران، جلب مشارکت و همیاری افراد و گروه‌ها، کاهش قیمت‌ها و هزینه‌های اداری، رفع نیازهای اعضا به بهای مناسب و ارزان، جلب پس اندازهای مردم و افزایش سرمایه‌گذاری، تامین و جبران خسارت‌ها از راه تشکیل تعاونی بیمه، گسترش فرهنگ بیمه و تأمین در میان افراد و گروه‌های اجتماعی و اقتصادی و ...

به دلیل وجود همین مزایای ارزشمند و کارساز است که کنفرانس سازمان ملل متحد برای تجارت و توسعه (آنکتاد)، راهکار توسعه تعاون و همیاری را یکی از بهترین راه‌های مسائلی کشورهای در حال توسعه می‌داند.

اصول بیمه‌های بازرگانی در برگیرنده آمار و حساب احتمال‌ها برای محاسبه نرخ حوبیمه و تنظیم تعرفه‌ها - تحقق قانون اعداد پرشمار، رعایت اصول حقوقی مذکور در قانون مدنی در زمینه عقود و قراردادهای بیمه‌ای، اصول قانون بیمه و قانون بیمه‌گری، تهیه سرمایه نخستین برای تشکیلات شرکت بیمه، نگهداری اندوخته‌ها، انجام سرمایه‌گذاری‌ها، کسب مجوز از شورای عالی بیمه برای تأسیس

۱. سازمان مرکزی تعاون ایران، اصول مصوب اتحادیه بین المللی تعاون، ش ۲۹، ۱۳۴۸.

شرکت (تعاونی) بیمه، لزوم نظارت بیمه مرکزی بر فعالیت های بیمه ای و دیگر ضوابط بیمه ای مرتبط با فعالیت های بیمه ای ... است .

از پیوست و تلفیق اصول تعاونی ها و اصول بیمه و بیمه گری می توان شالوده شرکت های تعاونی بیمه را بنا نهاد و خدمات بیمه را در مقیاس وسیعی گسترش داد و افراد و لایه های اجتماعی بسیاری را از مزایای نعمت تأمین و بیمه برخوردار ساخت.

خوشبختانه زمینه های حقوقی تحقق و اجرای این نهاد و نیاز اجتماعی فراهم است و مصوبه مجمع تشخیص مصلحت نظام و فرمان مؤکد مقام معظم رهبری مبنی بر ضرورت تأسیس و توسعه تعاونی های بیمه بسیار راهگشا و معدّ مطلوب است. در چنین شرایطی جای آن دارد که بیمه مرکزی ایران و وزارت تعاون، بر پایه اصول یاد شده و مصوبه های موجود، دست به کار تهیه طرح آیین نامه های اجرایی و اساسنامه شرکت های تعاونی بیمه شوند و از راه تشکیل و راه اندازی شرکت های تعاونی بیمه، افراد و گروه های اجتماعی مختلف را زیر چتر و پوشش تعاونی های بیمه گرد آورند تا با خودیاری و خود باوری و مشارکت جمعی به یاری خویشتن برخیزند و با کسب تأمین در برابر خطرها (حوادث و سوانح و بیماری ها)، موجبات استقرار و استواری تعادل و امنیت مالی و اقتصادی خود و خانواده خود را فراهم سازند و شرایط اجتماعی و اقتصادی خود را بهبود بخشند.

واژگان کلیدی:

تعاون، تعاونی های بیمه، تضمین اجتماعی.